

Kelemen Roland:

A KIBERTÉRBŐL ÉRKEZŐ FENYEGETÉSEK JELENTŐSÉGE A HIBRID KONFLIKTUSOKBAN ÉS AZOK VÁRTHATÓ FEJLŐDÉSE¹

DOI: [10.35926/HSZ.2020.4.5](https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.4.5)

ÖSSZEFOGLALÓ: Jelen tanulmányában a szerző párhuzamot von a hadviselési generációk és az őket jellemző jogi szabályozások között, eközben felhívja a figyelmet a szabályozások fejlődésére, ami a hadviselés fejlődésének a következménye. Az elemzésből levont következtetések felhasználásával rámutat arra, hogy napjaink újfajta hadviselési megoldásait szükségszerűen a szabályozás megújításának kell követnie. Ezt követően a hibrid hadviselés és a kibertér folyamatainak kapcsolatán keresztül a szerző bemutatja, hogy az új típusú eszközök milyen mértékben módosítottak egy korábban ismert hadviselési módszert, és milyen mértékben írták át tulajdonságait, valamint, hogy a jogalkotó hogyan reagáljon erre.

KULCSSZAVAK: hadviselési generációk, jog a védelemre, kibertér, hibrid hadviselés

BEVEZETÉS

A tudományos gondolkodás sajátossága, hogy a vizsgált kérdéskört az azt szemlélő megpróbálja tipizálni. Ennek során igyekszik általános jellemzőket keresni, ezek alapján csoportokat, korszakokat, csomópontokat, fogalmakat megállapítani, és ezt követően ezeket alábontani, mélyebb jellemzést adni a téma szerint kiemelten releváns halmaznak. Nem történik ez másként a had- és jogtudomány esetében sem, amikor egy új vagy megújuló hadviselési mód jellemzőit és az arra adható jogi megoldásokat keressük. Ilyen újszerű jelenség a hibrid fenyegetés és a kibertérből érkező fenyegetések kérdésköre is, különös tekintettel arra, hogy e kettő kombinációjának egyre fokozódó jelentősége várható a 21. században.

Ebből kiindulva tanulmányom első részében szükségszerűnek látom, hogy a hadtudomány területén már létező generációs tipizálás mellé rendeljek egy ehhez igazodó, a biztonsági környezet változását követő szabályozási tipizálást is. Ennek szükségessége annak szemléltetéséből áll, hogy a hadviselés átalakulása alakítja a biztonsági környezetet, alakítja a társadalmi közeget, amely totalitás óhatatlanul módosítja, vagy legalább igényli, hogy ezt a jogszabályi környezet lekezelje. Ugyanis amely állam jogalkotója nem képes vagy nem látja szükségét – az egyes korszakokhoz igazodóan – a védelmi szabályozás rendszerszintű átgondolásának, átalakításának, a szabályozási – fejlődési – trendek átvételének, az lemarad, leszakad a vele korábban azonos kvalitású, lehetőségű államoktól, végső soron pedig – nem

¹ A tanulmány a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság megbízásából, a Honvédelmi Minisztérium által támogatott kutatás keretében készült.

elfeledve a védelmi szabályozás alaprendeltetését – elveszítheti biztonságát, majd önálló létét is.

E tanulmány reményeim szerint a korszakokhoz igazodó fejlődési ív révén jól érzékelteti majd, hogy mennyire alapszükséglet – mondhatni létérdek – a hadviselési generációkhoz igazodó védelmi szabályozási rendszer megalkotása, a meglévő rendszerek revíziója.

A szabályozás rendszerszintű átvilágítása, megújítása szükségszerű, hiszen a mindenkorori hadviselés magába ágyazottan alkalmaz minden technikai újítást, és így a jelenkor hadviselése természetsszerűleg használja a 21. század robbanásszerű technikai újításainak gamma-dáját (legyen az drón, mesterséges intelligencia), amelyek a harcászatnak olyan, eddig nem ismert dimenzióit nyitják meg, melyeket a 19. században gyökerező szabályozási, jogalkalmazási gondolkodásunk nem tud kezelni. Jelen tanulmányban a kibertér, a kiberhadviselés és a védelmi jogalkotás egymásra gyakorolt hatásait tekintem át.

A HADVISELÉS GENERÁCIÓS FEJLŐDÉSE ÉS AZ ÁTALAKULÁS ÁLTAL GENERÁLT BIZTONSÁGI KIHÍVÁSOK KEZELÉSÉNEK JOGI EVOLÚCIÓJA

A generációs áttekintés előtt mindenképpen rögzíteni szükséges, hogy a legtöbb esetben nincsenek éles korszakhatárok, sőt sok esetben inkább továbbfejlődésről vagy egymás melletti párhuzamos létezésről és dominanciaváltásról beszélhetünk.

Az *első generációs hadviselés* jelentősrészt az abszolút állam vívmányai révén jelent meg. Az abszolút állam jelentősége megragadható abban, hogy a centralizáció kiteljesítésével létrehozta a modern, adminisztratív monarchiát, amely professzionális hivatali apparátusra próbált támaszkodni, amely modernizáció nem kerülhette el a haderőt sem, eredményeként megjelent a modern szakképzettséget igénylő reguláris haderő. Az abszolút állam sajátja, hogy megkezdte a hivatali hatalom és ahhoz biztosított erőforrások kisajátítását, amely révén megkezdődött a helyi hatalmasságok, lokális erőterek felszámolása. Így a modern állam intézményes uralmi szervezetté vált, „*amely eredményesen törekedett arra, hogy bizonyos területen belül monopolizálja a törvényes erőszakot mint az uralom eszközt...*”² Továbbfűzve ezt a – weberi – gondolatot: az állam a kényszermonopóliuma révén a teljes államterületen érvényesíteni kívánta – és javarészt tudta is – akaratát. Az abszolút monarchia elvi alapja, hogy szuverén volt a monarcha, aki abszolút és állandó hatalmát istentől nyerte, aki erős nemzeti hatalom kiépítésére törekedett, hiszen így a törvényes rend egyedüli zálogaként funkcionáló erős, centralizált hatalmat tudott kiépíteni, ahol érvényt nyernek a köznyugalom, közrend és közbiztonság iránti törekvések.³

Az abszolút monarchia és monarcha, később pedig a kialakuló polgári állam igényeit kiszolgáló modern hadviselés első generációjának megjelenése az 1648-as vesztfáliai békéhez köthető, és körülbelül a polgári átalakulás euroatlanti kiteljesedéséig, vagyis az 1860/70-es évekig uralta a harc- és haderőszervezést.⁴ Az ezen időszak alatt megvívott háborúkban ra-

² Max Weber: Állam, politika, tudomány. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970, 385.

³ Pongrácz Alex: Az állam gazdaságpolitikai szerepvállalásának változásai. Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás, 2017/3., 171. https://folyoiratok.uni-nke.hu/document/nkeszolgaltato-uni-nke-hu/09_Pongracz_Alex_WEB-PPB_2017_3-10.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 05. 12.)

⁴ Kiss Álmos Péter: Generációk a hadviselésben – a negyedik generáció. Hadtudományi Szemle, 2009/2., 11. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00005/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2009_2_010-018.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 05. 12.)

gaszkodtak a vonalban, oszlopban és négyszögben harcoló gyalogsághoz. A haderő az alapos kiképzésen és a fegyelmen nyugodott. Előbbi jelentős költségei okán a haderő megőrzése is fontos volt, és nem volt cél az ellenséges haderő megsemmisítése. Az állandó haderővel megindult a professzionális tisztképzés is.⁵ A védelmi szabályozásnak ebben az időszakában kezdetleges állandóságot a hadi regulák, valamint a kiképzéssel kapcsolatos szabályok jelentették.⁶ Az egyes krízisek, biztonsági kockázatok felszámolása azonban eseti jellegű volt az évszázadok során, ugyanis abból az elvi téziszből indultak ki, hogy eme államban az uralkodó joga volt, hogy „rendelkezzen javaikkal, személyükkel és az egész állammal tetszése szerint...”⁷ Ennek köszönhetően is rögzíthető, hogy „bár a szuverént köti a jog, rendkívüli helyzetekben nem köteles betartani saját ígéreteit s a jog kötöttségeit”.⁸ A klasszikus polgári korszak első időszakának válságai pedig azt mutatták, hogy „az állami erőszakszervek szervesen kötődnek a mindenkori – politikai döntéseket meghozó – hatalmi konstellációkhoz, és számos történelmi változásban a leváltott rendszer gyakorlatát örököltik át, csak más előjellel az új rend parancsára”.⁹ Ez figyelhető meg a forradalmi francia állam első ostromállapoti törvénye esetében, vagy a *martial law* függetlenségi háború utáni több mint fél évszázados alkalmazása során, de az angol *martial law* gyarmati alkalmazása is hasonló képet mutatott a 19. században.

Az ún. kettős forradalom¹⁰ azonban jelentős hatást gyakorolt magára az államra és a hadviselésre is. Létrejött a *hadviselés második generációja*. A kialakuló kapitalista termelés lehetővé tette a tömeggyártást, így nagyobb tömegek felfegyverzését. Ettől az időtől közelebb került a modern tömeghadviselés (például az amerikai polgárháború már 2,5 millió embert, míg a francia–porosz háború 1,7 millió főt mozgósított). A technikai újítások tömege jelent meg a hadviselés területén (ismétlőpuska, tüzérségi gránát, géppuska), továbbá a technika polgári vívmányait (pl. vasút, távíró, telefon stb.) is csatornákba állították a hadviselés érdekében. A hadviselés az élőerő koncentrációján és a fegyvernemek összehangolásán alapult. Emellett már jegyeiben láthatóvá vált, hogy a jövő nagy háborúja a hátszakra is súlyos terhet fog róni, és a felek a totális győzelem eléréséig folytatják.¹¹ Ennek során a korábbi hadviselési renddel szemben előtérbe került a mozgás és a tüzerő összehangolása, a tüzérségi tűz tömeges alkalmazása és az erőforrások végsőkig történő felhasználása.¹²

A kettős forradalom másik oldalát adó polgári átalakulás során kifejlődő polgári állam pedig megkövetelte az állam minden időszakban való joghoz kötöttségét, az egyes igazga-

⁵ Simicskó István: A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai. *Hadtudományi Közöny*, XXVII. évf. 2017/3–4., 4. http://real.mtak.hu/67458/1/Ht_201734_5_18_u.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 05. 12.)

⁶ Vö. Farkas Ádám: A [hon]védelmi alkotmány kialakulása a polgári Magyarországon 1867–1944. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2019.

⁷ Jean Bodin: *Az államról – Válogatás*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1987, 77.

⁸ Paczoly Péter: Bevezetés a Carl Schmitt Politikai Teológia című köteté elé. AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest, 1992, XI.

⁹ Farkas Ádám: Tévélyések fogságában? Tanulmányok az állam fegyveres védelmének egyes jogtani és államtani kérdéseiről, különös tekintettel Magyarország katonai védelmére. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2016, 16. <https://mek.oszk.hu/15900/15902/15902.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 12.)

¹⁰ A kettős forradalom nem jelent mást, mint a 18. század végén és a 19. század elején kibontakozó ipari forradalmat, valamint a polgári átalakulást elősegítő polgári forradalmakat, annak is a klasszikus időszakát.

¹¹ Vö. Göcze István (szerk.): *Állam és katona*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. https://fejlesztisprogramok.uni-nke.hu/document/fejlesztisprogramok-uni-nke-hu/Allam_es_katona_web.pdf; Farkas Ádám: Az állam védelmi kötelezettségeinek egyes kortárs kialakulásai. *Jogelméleti Szemle*, 2018/4., 53–70. http://jesz.ajk.elte.hu/2018_4.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 05. 12.)

¹² Simicskó: i. m. 4–5.; Kiss: i. m. 11–12.

tási ágazatok szabályozását. Ezt a szabályozási kényszert nem kerülhette el a haderő sem, amelyre vonatkozó szervezeti, működési, hatásköri szabályok sora jelent meg ebben a korszakban (gondoljunk itt például a magyar honvédelmi szabályokra 1868-ban), és megkezdődött a hadsereg feletti jogállami, civil kontroll kialakítása is.¹³ Mivel a békeidős szabályozás mellett világossá vált, hogy a jövő nagy háborúja egy totális háború lesz, amely szükségképpen alapjaiban érinti az állam és a hátszág működését, így erre az időszakra tehető a különleges jogrendi szabályozások közül a háború idejére vonatkozó joganyag megalkotása. Ennek egyik első megjelenési formája volt az amerikai polgárháború idején elnöki rendeletben kiadott Lieber Code. Átfogó jellegű szabályozást Ausztriában 1869-ben, Németországban 1878-ban, Magyarországon 1912-ben, Angliában pedig már az I. világháború kirobbanása után, 1914 augusztusában fogadtak el. Ez a szabályozás még kizárólag háború idejére tartalmazott olyan jellegű szabályokat, amelyek révén az állam hatékonyabban tudja kezelni a felmerülő problémákat, átcsoportosítani erőforrásokat. A szervezeti szabályokkal együtt így a védelmi szabályozás már átfogóbb jellegű volt, de az I. világháború annak számos hiányosságára irányította rá a figyelmet.

A *hadviselés harmadik generációja* felszámolta az I. világháborúban még alkalmazott lineáris csapatvezetést, ennek helyébe a nemlineáris harceljárás lépett, amely a gyors manővereken, a meglepetésen, a mélységi hadműveleteken alapult. Utóbbit a páncélos fegyvernem önállósodása és a légideszant-hadosztályok megjelenése tette lehetővé. Emellett a háborús stratégia részévé vált a hátszág támadása és demoralizálása, hiszen ez alapvetően befolyásolta a hadipotenciált. Ez a haditechnika további fejlődése, a hadiipar termelőkapacitásának fokozása miatt vált lehetővé. Az 1970-es években az Air-Land Battle modernizálta a korábbi II. világháborús villámháborút, amelyet legutóbb az 1991-es öbölháborúban alkalmaztak. Mindezekhez azonban szükséges volt a korábbi szabályozás átfogóvá tétele. Ez azt jelentette, hogy már nem volt elégséges a háború idején való felhatalmazás, mivel jól láthatóvá vált a nagy háború idején, hogy hiányzott a háborúra való megfelelő felkészülés. Ennek során az államok megalkották az országmozgósítási terveiket (ennek Magyarországon legfőbb szerve a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács, majd a Legfelső Honvédelmi Tanács volt), összevonták a védelmi ágazatok egynemű részeit (így született meg hazánkban az első ágazati honvédelmi törvény 1939-ben), valamint folytatták a totális háború megvívásához szükséges ágazatok kialakítását.¹⁴ A harmadik generációs hadviselés mellett a védelmi szabályozás komplex, átfogó jellegűvé vált, fontos azonban megjegyezni, hogy a szabályozás a külső támadás elleni biztonság megteremtésére fókuszált, felhatalmazásokat a jogszabályi rendszer főként ez irányba hozott létre, vagyis klasszikus fegyveres konfliktus kezelésére.

A *hadviselés negyedik generációja* megjelenésének okai között kell keresni a bipoláris világrendet és azt a tényt, hogy a tömegpusztító fegyverekkel rendelkező nagyhatalmak korlátok közé helyezik az egymással szembeni közvetlen katonai összeütközéseket. Eme korszak sajátos eszköze a proxyhadviselés. „*Destabilizáló törekvések kíséretében új »hadoszlopok« jelennek meg: tüntetők, álcivilek, kormányellenes mozgalmárok. A céljuk: egyfajta belső »politikai fertőzés« elindítása, káosz, létrehozása, amely azonban mindvégig háttértől*

¹³ Bővebben lásd Farkas Ádám: A haderő feletti parlamentáris hatalommegosztás eredeti modellje (1867–1914). Jogtörténeti Szemle, 2014/1., 44–50. <https://majt.elte.hu/media/b9/74/f38101341be7c68d620486e147cd4b-c5e5534158a40acc37416c23f8b3/MAJT-Jogtorteneti-Szemle-201401.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 12.)

¹⁴ Például a nemzetbiztonsági szolgálatok elterjedése, de még a haderő koncentrációja is a 19. század végéhez vagy a 20. század első feléhez köthető, a két világháború közötti időszakban pedig a védelmi igazgatás békeidős feladatai kezdtek el megjelenni.

irányított.”¹⁵ A nagyhatalmakon túl jelentős szerephez jutottak a nem állami szereplők is. Ezt a generációt jellemzi, hogy elmosódik a béke és a háború közötti határ, a clausewitzii „háromság” (állam, katona, polgár) megszűnik, hiszen az ellenállók (akár terroristák, akár szabadságharcosok) tetszésük szerint váltogatják a civil és a katonai szerepeket, a harcok résztvevői döntően nem állami szereplők. A harctér nehezen felismerhető, sok tekintetben eggyé válik a háterszággal. A háború nem klasszikus jogviszonyként jön létre, nincs hadüzenet vagy ultimátum. A hadviselés immanens része, hogy a felek egyike biztosan politikai alapú célokért harcol, amelyek az esetek többségében kulturális vagy vallási indíttatásúak. Utóbbiak okán jelentős szerepe van a passzív civilek irányába ható propagandának, befolyásolásnak, információs műveleteknek.

A decentralizált vagy többhullámos erőnek köszönhetően nem elsődleges a haditechnika magas szintű alkalmazása. A propaganda működtetése, a befolyásolás fenntartása, a hálózatos decentralizált szerveződés viszont szükségessé teszi a gazdasági finanszírozás sajátos kiépítését. Az is sajátja, hogy már nem katonailag kemény célpontokat támad, hanem puhább, de társadalmi hatásfokát tekintve fokozottabb intenzitást kiváltó civil célpontokat. Az egyes támadások katonai hatása korlátozott, alacsonyabb intenzitású, azonban a rá adott társadalmi reakció jóval meghaladja azt.

A KIBERTÉR HATÁSA A BIZTONSÁGRA

A kibertér egy rendkívül összetett és egyedi jelenség, amely már behálózta a teljes bolygónkat. Ennek során alapvetően befolyásolja az emberi létezés mindennapjait, emellett viszont hatással van még a társadalmi, gazdasági és állami működés folyamataira, beleértve az állam védelmi rendszerét is. Ennek során a kibertér és a benne zajló folyamatok „radikálisan megváltoztatják a társadalmi, kulturális, politikai, intézményi és gazdasági életet”.¹⁶

Kiemelendő a változástól, hogy a kibertér kiépülésének köszönhetően váltak ténylegesen globálissá az emberi interakciók, a gazdaság, a kultúra. E folyamatok során „...valóban forradalmi változások kezdődtek el, amikor a gazdasági, pénzügyi, társadalmi és politikai folyamatokat egyaránt a kibertérre alapozzák [...] Kialakul a közösségi (más néven megosztott) gazdaság (shared economy), amely rátelepül a határokon átnyúló infokommunikációs hálózatokra”.¹⁷ A gazdaságon túl eme változások jelentős hatást gyakoroltak az egyénre is, ugyanis a kibertér és annak használata egyértelműen képes befolyásolni az éntudatot, képes azt módosítani, „átprogramozni”. Mindezt úgy, hogy új esélyt kínál az egyénnek: egy más közösséghez tartozást, a lehetőségek tárházát, akár úgy is, hogy látszatra a hagyományos létezése nem változik, valójában azonban teljesen felülírja azt. Az emberi létezés fokmérője a hálózathoz tartozás,¹⁸ pontosan ebből adódóan az egyén mindent megtesz, hogy eme közösség részese lehessen, míg mások céljainak eléréséhez használják az általuk vagy mások által kialakított hálózatokat. De nemcsak a kibertér gyakorol hatást a hagyományos térre, hanem

¹⁵ Simicskó: i. m. 6.

¹⁶ Martin Dodge – Rob Kitchin: Mapping Cyberspace. Routledge, London – New York, 2001, 13.

¹⁷ Pintér István: A virtuális tér geopolitikája. In: Pintér István (szerk.): Műhelymunkák – A virtuális tér geopolitikája. Geopolitikai Tanács Közhasznú Alapítvány, Budapest, 2016, 330. <http://mek.oszk.hu/16100/16182/16182.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 13.)

¹⁸ Pintér Róbert: Úton az információs társadalom megismerése felé. In: Pintér Róbert: Az információs társadalom – Az elmélettől a politikai gyakorlatig. Gondolat – Új Mandátum, Budapest, 2007, 25. <http://mek.oszk.hu/05400/05433/05433.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 13.)

az is viszonzthatást gyakorol rá. A technológia ugyanis alapvetően társadalmi konstrukció, amely révén a hagyományos tér folyamatai nem választhatók el a kibertér folyamataitól; azok szorosan összefonódnak egymással.¹⁹ Mivel az egyik hatást gyakorol a másikra, így alaptézisnek tekinthető, hogy a hagyományos tér társadalmi feszültségei – legyenek azok politikai, vallási, ideológiai, kriminológiai jellegűek – ebben a globális belső kibertérben szintén megjelennek. Eme feszültségek ezekben a személyre szabott globális közösségekben azonban – ahol az egyén sérelme, érdeke, világlátása hatványozott számban és mértékben tudja formálni a hálózat többi tagjának értékrendjét, éntudatát – fokozott intenzitással jelennek meg.

Felismerték e tézist az állami és a nem állami szereplők is, így céljaik eléréséhez – amennyiben szükségesnek vélik – a növekvő társadalmi feszültséget is kifejezésre juttatják, és a saját eszközeit, a globalizálódó technológiát és kultúrát fordítják szembe a hálózati világhoz csatlakozó ellenséges állammal vagy államokkal.²⁰

Szintén érdemes kihangsúlyozni, hogy a kibertérben az információáramlás, az információhoz jutás, az információszerzés a korábbi korszakokhoz képest rendkívül felgyorsult. *„Az információs társadalom fizikai életterét (hardverét) az állami és a nem állami szervek, valamint a velük közvetlen – ma leginkább elektronikus – kapcsolatban álló állampolgárok hálózata alkotja... az új társadalom »idegrendszere« az informatikai, hírközlési infrastruktúra, az immunrendszere pedig az informatikai biztonság és adatvédelem. A társadalom folyamatainak irányítását és vezetését (szoftverét) pedig azon stratégiák jelenthetik, amelyek képesek a közösség érdekei szerint megvédeni az értékeket, továbbá garantálják az élettér fenntartását és a társadalom különböző szegmenseinek biztonságos működését.»²¹*

A kibertér kiemelten fontos jellemzője, hogy ahhoz kritikus állami, társadalmi és gazdasági infrastruktúrák csatlakoznak, így azok támadhatóvá is válnak a kibertéren keresztül. Szélsőséges esetként kimondható, hogy az *„információval bárki képes lehet életeket kioltani [...], ugyanis: Az internetes és kommunikációs hálózatokra kapcsolt eszközök akár fegyverhez hasonló felhasználást is eredményezhetnek... a pusztítás eszköze, mértéke, illetve társadalmi hatása is inkább a háborúk, vagy az ipari és természeti katasztrófák jogilag*

¹⁹ Arturo Escobar: Welcome to Cyberia – Notes on the Anthropology of Cyberculture. *Current Anthropology*, Volume 35, No. 3, 1994, 211–231.

²⁰ Bővebben lásd Bartók Róbert: Az irreguláris migráció elleni küzdelem eszközei a hazai büntetőjogban. Gondolat Kiadó, Budapest, 2019.; Dornfeld László: Kiberterrorizmus – a jövő terrorizmusa? In: Mezei Kitti (szerk.): *A bűnügyi tudományok és az informatika*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest–Pécs, 2019, 46–63. https://jog.tk.mta.hu/uploads/files/03_buntetojog_informatika_DORNFELD.pdf; Dornfeld László – Sántha Ferenc: A terrorizmus és a terrorcselekmény mint nemzetközi bűncselekmény aktuális kérdései. *Jog – Állam – Politika*, IX. évf. 2017/3., 69–106.; Mezei Kitti: A szervezett bűnözés az interneten. In: Mezei Kitti (szerk.): i. m. 125–147. http://real.mtak.hu/102317/1/07_buntetojog_informatika_MEZEIK.pdf; Magyar Sándor – Simon László: A terrorizmus és indirekt hadviselés az EU kibertéren. *Szakmai Szemle*, XV. évf. 2017/4., 57–68. https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2017_4_szam.pdf; Simon László – Magyar Sándor: A terrorizmus és indirekt hatása a kibertérben. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 5. évf. 2017/3., 89–101. https://epa.oszk.hu/02500/02538/00020/pdf/EPA02538_nemzetbiztonsagi_szemle_2017_03_089-101.pdf; Simon László: A fokozódó terrorizmus Európában és annak hatása a katonai tömegrendezvények biztosítására. *Szakmai Szemle*, XIII. évf. 2015/2., 145–162. https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2015_2_szam.pdf; Tóth Zoltán Balázs: Az Iszlám Állam online térhódítása. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 4. évf. 2016/4., 26–42. http://epa.oszk.hu/02500/02538/00016/pdf/EPA02538_nemzetbiztonsagi_szemle_2016_04_026-042.pdf (Letöltések időpontja: 2020. 05. 13.)

²¹ Simon László: A titok speciális értelmezése az elmúlt 25 év kihívásainak, kockázatainak és fenyegetéseinek tükrében. *Felderítő Szemle*, XV. évf. 2016/1., 72. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2016-1.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 13.)

csak speciálisan megítélhető következményeihez hasonlíthatók.”²² A hagyományos katonai rendszerekhez képest a kibertér veszélye és előnye, hogy az kiterjed az egész társadalomra, kormányzatra/közigazgatásra, katonaságra, civil szférára és azok mindennapi életére, ennek okán elengedhetetlen, hogy a kibertérre sajátos katonai doktrínákat, stratégiákat dolgozzanak ki.²³

Utóbbi okán a hagyományos térhez képest is nehézségeket okoz a civil és a katonai kombattáns elhatárolása, ugyanis még az sem feltétlen jelent bizonyítékot egy egyén kombattáns létére, ha erőforrással közreműködik egy kibertámadásban. Tudniillik a ténylegesen kombattánsként közreműködő egyén sok esetben mások gépének erőforrását felhasználva tudja saját támadását megfelelő intenzitásúvá fokozni.

Fontos jellemző, hogy a kibertérben eltérő támadóképességű egyének jelennek meg, közülük a guru a legnagyobb tudású hekker, aki saját maga ír programokat (például vírusokat, férgeket), tevékenységét tudományos szintre fejlesztette. Tevékenysége során nemcsak hogy rendszerszinten átlátja a kibertér folyamatait, hanem azokba aktívan beavatkozik.²⁴ A gurukon belül megkülönböztethetünk szándékuk és tevékenységük legalitása alapján három csoportot: (1) *white hat hacker*; (2) *grey hat hacker*; (3) *black hat hacker*. A *white hat* (fehér kalapos) hekker az, aki a teljes legalitás talaján áll, hiszen tevékenységét a rendszer üzemeltetőjének megbízása alapján végzi, és ennek során hívja fel a figyelmet a biztonsági résekre. A *grey hat* (szürke kalapos) hekker megbízás nélkül végzi eme tevékenységet, erről csak utólag értesíti a rendszer üzemeltetőjét. A biztonság szempontjából a *black hat* (fekete kalapos) hekker jelent valódi kockázatot, aki az illegalitás talaján a rendszereket támadja, keresi annak hiányosságait, réseit és azokat céljának megfelelően kihasználja.²⁵ A fekete kalapos hekkerek további csoportokba tagolhatók motivációjuk alapján, vagyis az alapján, mi motiválja őket egyes tevékenységük kivitelezése során: kíváncsiság; önfejlesztés, szórakozás; erő érzete, demonstrálása, kihívás; társadalmi státusz kiharcolása; ökológiai, politikai aktivisták (hacktivism); pénzügyi nyereség; külső nyomás (terrorista vagy bűnözői csoportok részéről);²⁶ ipari kémkedés; kiberhadviselés;²⁷ zsarolás, csalás.²⁸

²² Simon László: Az információ mint fegyver? Szakmai Szemle, XIV. évf. 2016/1., 34., 41–42. https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2016_1_szam.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 05. 13.)

²³ S. Michael Pavelec: Cyber Warfare in the Professional Military Education System. In: Paul J. Spinger (ed.): Cyber Warfare. ABC-CLIO, Santa Barbara–Denver–Oxford, 2015, 120–124.

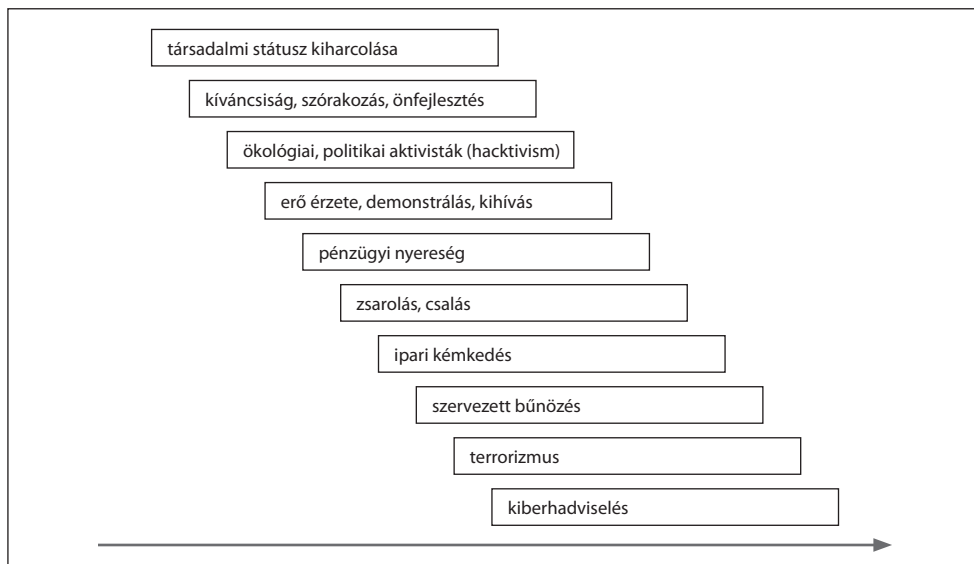
²⁴ Xiong Zhang et al.: The classification of hackers by knowledge exchange behaviors. Information Systems Frontiers, Volume 17. No. 6, 2015, 1246–1247.

²⁵ Larisa April Long: Profiling Hackers. Sans Institute Reading Room, 26. 01. 2012., 4–6. <https://www.sans.org/reading-room/whitepapers/hackers/profiling-hackers-33864> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 13.)

²⁶ Alice Hutchings: A Qualitative Analysis of Online Offending and Victimisation. In: Karuppannan Jaishankar – Natti Ronel (eds.): Global Criminology: Crime and Victimization in a Globalized Era. CRC Press, London, 2013, 95.

²⁷ Richard Barber az információs hadviselésről írt tanulmányában azonban jóval szélesebb kört ölel fel, mint amire ő gondolt eme tárgykörben. Lásd bővebben Kelemen Roland: Cyber Attacks and Cyber Intelligence in the System of Cyber Warfare. In: Szabó Miklós (szerk.): Doktoranduszok Fóruma. Állam- és Jogtudományi Kar szekciókiadványa. Miskolci Egyetem, Miskolc, 2017, 117–122.

²⁸ Richard Barber: Hackers Profiled – Who are they and what are their motivations? Computer Fraud&Security, No. 2, 2001, 15.

1. ábra A kibertér alanyainak motivációs térképe társadalomra veszélyesség szerint súlyozva (Szerkesztette a szerző)

A kibertérben megjelenő titkosított tőkeáramlások lehetővé teszik a hagyományos térben megjelenő egyes tevékenységek finanszírozását is. A terrorista, szakadár szervezetek, felkelők tevékenységének finanszírozását könnyítik, teszik még követhetlenebbé a blokkláncokon²⁹ alapuló finanszírozási módok, mint például a Bitcoin felhasználása.

Röviden összegezve tehát a kibertér biztonságra gyakorolt hatásai a következőkben foglalkozhatók össze:

1. befolyásolja az éntudatot, vagyis alkalmas eszköz a dezinformálásra, feszültség keltésére, lényegében a radikalizálásra;
2. alkalmazásával szisztematikusan alakítható a tömegpszichózis;
3. az információáramlás, információszerzés felgyorsulása;
4. állami, gazdasági, társadalmi intézmények csatlakoznak a kibertérhez, így ezek infrastruktúrái is támadhatók;
5. különböző motivációjú cselekmények realizálása (kisebb tárgyi súlyú jogellenes cselekményektől az állami intézményrendszert veszélyeztető kibertámadásokig);
6. a civil és a katona/kombattáns elhatárolása kibertérben szinte lehetetlen;
7. képes globálissá tenni terrorista franchise-okat;
8. az egyes csoportok (terrorista, szakadár, felkelő) gazdasági finanszírozása anonim és egyszerűbb a technológiai újítások révén (blokklánc).

²⁹ Bővebben lásd Glavanits Judit – Király Péter Bálint: A blockchain-technológia alkalmazásának jogi előkérdései: a fogalmi keretek pontosításának szükségessége. *Jog – Állam – Politika*, X. évf. 2018/3., 173–183. http://real.mtak.hu/94109/1/glavanits-kiralyJAP2018_3megjelent.pdf; Simon Béla: A kriptovaluták és a kapcsolódó rendszeti kihívások. In: Mezei Kitti (szerk.): i. m. 169–186. http://real.mtak.hu/102316/1/A_bunugyi_tudomanyok_es_az_informatika.pdf (Letöltések időpontja: 2020. 05. 13.)

A HIBRID HADVISELÉS JELLEMZŐI ÉS A KIBERTÉRI MEGJELENÉSÉNEK HATÁSA A JOGI SZABÁLYOZÁSRA

A hibrid hadviselés – Resperger István megfogalmazása szerint – „a hagyományos reguláris (lineáris, konvencionális) és az irreguláris (nem lineáris, nem konvencionális) hadviselés puha, közepes és kemény módszereinek, eljárásainak rugalmas alkalmazása abból a célból, hogy az ellenség államát, fegyveres erőit működésképtelenné, védtelenné tegyük és akaratunkat rákényszeríthessük, legfőképpen azzal a stratégiai céllal, hogy az erőszak szintje a konfliktus folyamán ne haladjon meg a háborús szintet”.³⁰

Az Európai Unió által megjelölt fogalom hangsúlyozza, hogy nincs állandó definíciója a jelenségnek, és nem is lehet, mert az csökkentené az alkalmazkodóképességet. A fogalmi meghatározás célja, hogy „megragadja azoknak a kényszerítő és felforgató tevékenységeknek, valamint hagyományos és nem hagyományos módszereknek (például katonai, diplomáciai, gazdasági, technológiai) az egyvelegét, amelyeket állami vagy nem állami szereplők összehangolt módon használhatnak fel bizonyos célok elérése érdekében úgy, hogy eközben a hivatalosan deklarált hadviselés szintje alatt maradnak. A hangsúly általában a célpont sebezhető pontjainak kihasználásán, valamint egy olyan, nem egyértelmű helyzet megteremtésén van, aminek célja a döntéshozatali folyamatok hátráltatása. A hibrid fenyegetések eszközei lehetnek erőteljes félretájékoztatási kampányok is, amelyek során a szociális médiát használják fel a politikai narratíva befolyásolása, vagy közvetítő szereplők radikalizálása, toborzása és irányítása céljából.”³¹

A NATO 2014-es walesi csúcstalálkozójának záródokumentuma pedig a hibrid művelet lényegét abban látta, hogy széles körű fenyegetést jelent, amelyben nyíltan és fedetten alkalmaznak katonai, félkatonai és nem katonai eszközöket és eljárásokat, mégpedig integratív módon.³²

A fentiekből jól kiolvasható a hibrid hadviselés sajátja, hogy abban katonai és nem katonai elemek keverednek, azokat megfelelő ütemben koordinálják. Ennek során a hibrid hadviselést folytató állam szándékosan elmosza a béke és a háború határát, folyamatos feszültséget tart fenn, amely révén nyomást gyakorol a megtámadott államra. „A hibrid háború elsődlegesen a megtámadott ország meglévő társadalmi, politikai, gazdasági és katonai gyengeségeinek minél hatékonyabb kihasználásán alapul.”³³ Fontos, hogy látszatra a támadó fél nem valósít meg olyan cselekményt, amely sérthetné az ENSZ Alapokmányában rögzített erőszak tilalmát. Ez volt megfigyelhető az ukrán válság tekintetében is, amikor a konfliktust rendezni hivatott minszki tárgyalásokon Oroszország csupán érdekelt félként vett részt.

A hibrid hadviselés tehát eszközparkjában nem újdonság, annak újszerűségét mégis az adja, hogy megfelelő, koordinatív keretet biztosít a hadművelleti célok megvalósítása érde-

³⁰ Resperger István: A válságkezelés és a hibrid hadviselés. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018, 21.

³¹ Közös közlemény az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak – A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete, európai uniós válasz. Bevezetés, 2. bekezdés. 2016. 04. 06. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0018> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 17.)

³² Wales Summit Declaration – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales. 05. 09. 2014. http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/sede/dv/sede240914walessummit_/sede240914walessummit_en.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 11. 17.)

³³ Rác András: A hibrid hadviselés és az ellene való védekezés lehetőségei. Seregszemle, XIV. évf. 2016/2., 9. https://honvedelem.hu/files/files/59672/seregszemle_2016_02.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 05. 13.)

kében³⁴ egy, a korábinál jóval fejlettebb, multidimenzionális és felgyorsult valóságban. Ennek hatékonyságát és eredményességét fokozza a kibertér által nyújtott lehetőségek garmadája (például a tömegtájékoztatás befolyásolása; terrorista csoportok, szakadár csoportok finanszírozásának egyszerűsödése, tevékenységek gyors, valós idejű összehangolása; állami, szociális, gazdasági alaprendszerek megbénítása, időszakosan elérhetetlenné tétele stb.).

A Geraszimov-doktrína alapján hat fázisra lehet bontani a hibrid hadviselést: (1) a rejtett veszélyek, vagyis az előkészítés időszakára; (2) az aktiválódás szakaszára, amely már műveleti szintű, stratégiai előkészületet jelent; (3) a válságcselekmények kezdő fázisára; (4) a válság eszközalódására, vagyis a krízis kibontakozására; (5) a kiteljesedés fázisára; és (6) a békeállapot kialakításának fázisára.

Az első fázisban (rejtett veszélyek) a támadó fél feltérképezi a szemben álló állam sebezhetőségeit, gyengeségeit, a társadalmi elégedetlenség lehetséges forrásait, emellett kiépíti a kezdeti diplomáciai és médiapozíciókat, amelyekre a későbbi szakaszokban már építeni tud. Már itt megjelenik a kibertér fontossága, hiszen az óriási mennyiségű információ összegyűjtését, szintetizálását teszi lehetővé, akár a társadalmi elégedetlenség, akár a gazdasági sebezhetőség, akár pedig a jogi hiányosságok, hibás szabályozási megoldások és gyakorlatok tekintetében.

Az aktiválódási fázisban megkezdődik a politikai és a műveleti előkészítés, melynek során megkezdődik a társadalmi feszültségek kibontása, az elégedetlenség fokozása, a szükséges és már a területen amúgy is működő bűnözők, bűnözői csoportok aktivizálása, valamint a politikai és a gazdasági nyomásgyakorlás. A kibertér globalitását megelőzően az aktiválódási szakasz lassabban és fokozatosabban, nem elhanyagolható módon legalább médiumhoz kötötten valósulhatott meg. A kibertéri eszközpark igénybevételével viszont a tömegpszichózis gyorsabban és radikálisabban alakítható, mint korábban. A közösségi oldalak és a korábbi hagyományos sajtóval szembeni elvárásoknak nem megfeleltethető elektronikus portálok arc és nehezen visszakövethető felelősség nélkül tudják a támadott ország polgárait engedni a támadó fél igényének megfelelő, a társadalmi feszültséget fokozó *fake news*okat, dezinformáló véleménycikkeket stb.

Nem elhanyagolható szempont, hogy a közösségi oldalak „hangulatának” figyelése azonnali visszacsatolást tesz lehetővé. Ezáltal a célnak megfelelően jelentősebb időbeli veszteség nélkül alakítható vagy helyezhető át a kommunikáció súlypontja, vagyis mire a megtámadott állam az egyik tájékoztatási „marketingveszélyt” elhárítja, addigra egy másik már ismét szárba szökött, és valószínűleg jóval nagyobb kárt okoz. Az újfajta, kibertéren keresztüli kommunikációs eszközök szintén egyszerűsítik a bűnözői csoportokkal folytatott kommunikációt, a tevékenységük összehangolását, később pedig koordinálását; nem megfelelően a finanszírozás egyszerűsödéséről sem. Emellett tevékenységüket már a kibertérben is kifejtik, amelynek tömegesebb megjelenése szintén eredményezi a központi kormányzatba vetett bizalom gyengülését.

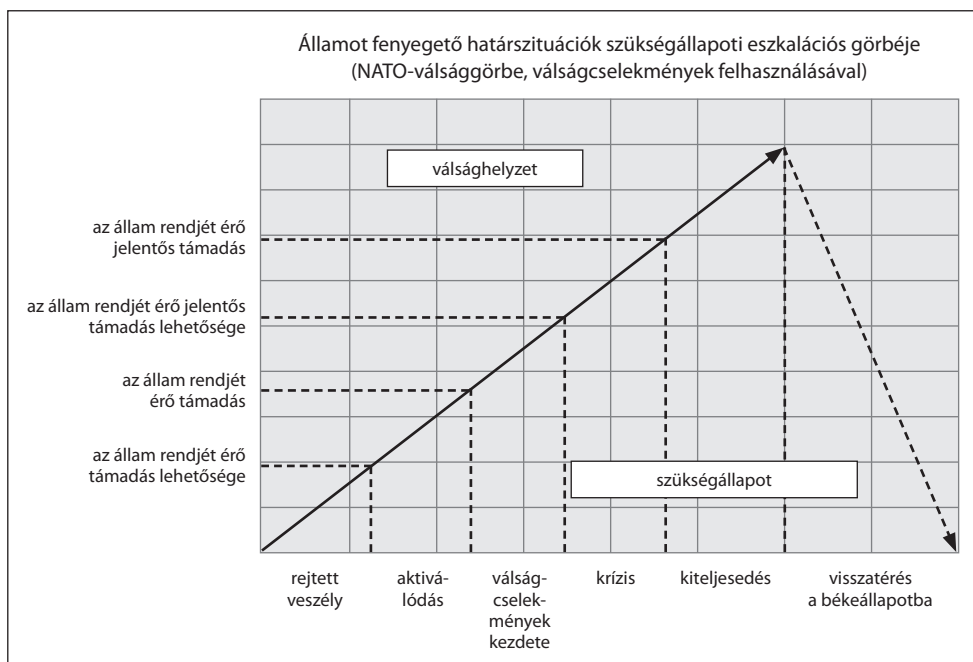
A válságcselekmények kezdeti fázisában a bűnözők és a bűnözői csoportok fokozott aktivitása figyelhető meg, sajátos céljaik mentén haladva demoralizálják a társadalmat és építik le a központi és helyi hatalmi pontokat. Emellett a társadalmi feszültségkeltés arra a szintre jut, hogy jelentős kormányellenes tüntetések bontakoznak ki. A média ellentétes és zavaros üzeneteket terjeszt, megkezdődik továbbá a későbbi megszálló erők beszivárgása.

³⁴ Aaron F. Brantly et al.: *Defending the Borderland – Ukrainian Military Experiences with IO, Cyber, and EW*. Army Cyber Institute at West Point, West Point, 2017, 8.

Kibertér tekintetében ez nem jelent mást, mint a korábbi fázisban megjelenő eszközök fokozását, radikálisabbá válását.

A kiteljesedés fázisában megkezdődik a hatalmon lévők kiszorítása, ennek során a helyi és központi igazgatási intézményeket elfoglalják vagy velük alternatív szervezet hoznak létre, információs fölényt alakítanak ki, a katonai karakterű szervek működését és tevékenységét pedig ellehetetlenítik, megbénítják, végső soron tehát létrehoznak egy legitimációs kivételes hatalmi állapotot, amelyben egy új hatalmi konstellációt építenek ki. A kibertérben is eljutunk a legnagyobb hatásfokú cselekmények kifejtéséhez, így a korábbi szakaszokban megjelenő tevékenységeken túl megjelenik a kiberhadviselés, és a kiberterrorizmus eszközparkja ténylegesen aktív fázisba lép.

A hatodik fázisban stabilizálják a korábbi fázis eredményét, legitimálják a kiépült hatalmat, beteljesítik a támadás valódi eredményét (területelcsatolás, gazdasági előnyyszerzés, bábállam létesítése). Ez a fázis egy legitimációs fázis, így a kibertéri eszközök legitimációs eszközparkként is értelmezhetők itt. A szemben álló fél teljes kiszorítása történik ekkor, a tömegtájékoztatást az új hatalom vagy eredmény céljára rendelik, így az elektronikus média és közösségi oldalak támogató hangvételű megnyilvánulásait helyezik előtérbe, míg a másik oldalt elnyomják, ezzel is mutatva a társadalom széles körű támogatását. A kiberbűnözői aktivitás visszaszorul; szükség esetén a legitimációs folyamatok előmozdítását szolgálja. E fázisban a támadó fél a „saját” kibertér legteljesebb ellenőrzését, uralását valósítja meg.

2. ábra A hibrid hadviselésre épített eskalációs görbe (Szerkesztette a szerző)

A hibrid típusú válságok kezelése során kifejezetten nem az államközi konfliktusok során felhívható rendkívüli állapot eszközparkja, szervezeti megoldásai az irányadók az állam védelmének fokozását lehetővé tevő jogi eszközparkból. Hiszen az ukrán válság során világossá vált, hogy a nyíltan háborút nem folytató, sőt közreműködését minden lehetséges

eszközzel tagadó Oroszország a rendkívüli állapot – vagyis a nemzetközi fegyveres konfliktust előfeltételező tényállás – kinyilvánítását nyílt háborús cselekménynek tekintette volna és közbeavatkozását legitimálta volna általa.³⁵ Az elrendelés körülményeiből viszont az is világossá válik, hogy önmagának a szükségállapotnak az alkalmazása, vagy inkább egyedüli konfliktusfeloldó jogi eszközparkként való megjelenése, a jelenkor totális biztonsági kihívásainak – amilyen a hibrid hadviselés is – kezelésére alkalmatlan.

Alátámasztják a fenti állítást a hibrid hadviselés eszközparkjából levonható következtetések. Ugyanis a hibrid konfliktus nem katonai eszközei közé tartozik „*a diplomáciai és gazdasági nyomásgyakorlás, titkosszolgálati és különleges műveletek, cyber támadások, bűnözői csoportok felhasználása és a lélektani, információs műveletek is...*”³⁶ A West Point-i katonai szakértők emellett hangsúlyozzák, hogy az oroszok szinte példa nélküli módon egymást kiegészítve, kombinálva alkalmazzák a kiberhadviselés, az elektronikus hadviselés és az információs műveletek eszközparkját.³⁷ Ahogy ezt Kiss Álmos Péter kifejtette: „*az oroszok egyáltalán nem osztják fel az információs teret. Nincs különálló kibertér, nem tesznek különbséget a számítógép-hálózatokat érintő műveletek és más információszerző, információfeldolgozó és információáramlást zavaró tevékenység között. Az orosz információs hadviselés harctere tehát a teljes kognitív tartomány.*”³⁸

A fentiekből is adódóan a kibertér és a kibereszközpark a hibrid konfliktus valamennyi fázisában megjelennek, így eszközei és terepei lehetnek a befolyásolásnak, a radikalizálásnak, a tömegpszichózis formálásának, az állammal szemben álló erők információval történő ellátásának, tevékenységük összehangolásának és finanszírozásának, emellett támadási, stratégiai módszerek átszarmaztatásának és a különböző motivációjú egyének a lehető legteljesebb körű csatasorba állításának. Ez az összetett eredmény kizárólag úgy érhető el, hogy az eltérő motivációjú kibertéri szereplőket csatasorba állítja és tevékenységüket a támadó megfelelő módon összehangolja, így végképpen összemosva a civil és a katonai zónát, valamint a háború és a béke mezsgyéjét.

A rendkívül eltérő motivációkból fakadó kibertéri cselekmények összehangolt és megfelelő időponthoz kötött alkalmazása tovább nehezíti a hagyományos biztonsági válságokhoz kapcsolódó (jogi) reagálási eszközpark alkalmazhatóságát, így felveti a teljes eszközpark (békétől a különleges jogrendig) felülvizsgálatának, megújításának igényét. Mint látható, a hibrid konfliktusokban a kibereszközpark széles támadási, támogatói, koordinációs lehetőségeket hordoz magában, így a védelmi jog revíziója, újrafogalmazása során szükségképpen a határterületek jogi szabályozása és az állami eszközpark újragondolása is szükséges (például az elektronikus tájékoztatás területén).

A fentiek több alaptézissel támaszthatók alá. Az első tézis, hogy a konfliktus során a támadó ügyel arra, hogy a legsúlyosabb motivációjú támadó cselekmények (kiberhadviselés)

³⁵ A híradásokból látható, ha az ukrán vezetők nyíltan ki is mondják az orosz megszállás veszélyét, vagy a már eszkalálódott konfliktusban az orosz állam közreműködését, hivatalos lépésekben kerülték a hadiállapot kihirdetését, és mindvégig a szükségállapot részleges vagy teljes elrendelését határozták el. Lásd erről: Szükségállapot jöhet Ukrajnában a kiújuló harcok miatt. Euronews, 2016. 08. 19. <https://hu.euronews.com/2016/08/19/szuksegallapot-johet-ukrajnaban-a-kiujulo-harcok-miatt> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 18.); Gál Mária: Szükségállapot Kijevben? Népszava, 2014. 01. 28. https://web0.nepszava.hu/1009146_szuksegallapot-kijevben (Letöltés időpontja: 2019. 11. 18.)

³⁶ Rác: i. m. 8.

³⁷ Brantly et al.: i. m. 24.

³⁸ Kiss Álmos Péter: A hibrid hadviselés természetrajza. Honvédségi Szemle, 147. évf. 2019/4., 31. https://honvedelem.hu/files/files/116701/hsz_2019_4_017_037_4557.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 05. 13.)

lés vagy kiberterrorizmus) kizárólag egy magasabb eszkalációs fokon valósuljanak meg, így kizárva annak lehetőségét, hogy a korai fázisokban alkalmazhatóvá váljon a különleges jogrend. A második tézis, hogy a konfliktusba bevonzott nem állami szereplők, így egyéni bűnelkövetők, szervezett bűnözői csoportok és terrorszervezetek legtöbbje a konfliktus tartamának jelentős részében kifejtik tevékenységüket, ami irányulhat politikai, vallási célok elérésére, emellett haszonszerzésre és/vagy alternatív, esetleg „maffiaállam” megerősítésére. A harmadik tézis, hogy a kibertérben ténykedő egyes szereplők (gazdasági károkozók) megfelelő koordinálása lehetőséget biztosít a többi tevékenység finanszírozásának megkönnyítésére, vagy a politikai hatalom birtokosai gazdasági ellehetlenítésének fokozására. A negyedik tézis, hogy a konfliktus eszkalációja során előrehaladva egyre több és eltérő motivációjú kibercselekmény párhuzamosan valósul meg. A tézisek összefoglalásaként levonható az a következtetés, hogy a különböző motivációjú kiberszereplők tevékenysége révén a kibertéri eszkaláció, a hibrid konfliktus főként krízis és kiteljesedési fázisának kezelése önmagában – a hagyományos téri eseményeken túl, vagy inkább mellett – is rendkívül összetett válságkezelési eszközparkot és újszerű, ágazatokon átívelő koordinációt igényel.

Tehát a hadviselés ilyen jellegű átalakulása, a negyedik generációs hadviselés során mesteri pontosságúra fejlesztett, más hadviselési módozatokat magába olvasztó hibrid konfliktusok feloldásához mindenképpen szükséges egyfelől a védelmi szabályozás és komplexebbé tétele, másfelől pedig a fegyveres védelmi rendszer ágazatainak egymáshoz való viszonyának és összkormányzati koordinációjának az újrarendezése.

A különleges jogrend lépcsőzetessé tételét igénylik a 21. század totális biztonsági kihívásai, vagyis a jogalkotónak egymásra épülő felhatalmazási köröket kell kialakítania. Ennek első fázisa a békeidős felhatalmazások köre, amely lehetővé teszi a fegyveres védelmi ágazat szereplői számára, hogy időben azonosítsanak biztonsági kockázatokat, és azokkal szemben hatékonyan tudjanak fellépni. Hiszen mint látható volt, a különböző motivációjú kibercselekmények korai azonosítása jelentősen lassíthatja, sőt egyes esetekben meg is előzheti az eszkalációt. Ennek egyik alapvető felhatalmazottja „*az erős, hosszú távra tervezni képes, erőforrásokkal megfelelően ellátott és a legitim demokratikus kontroll alatt működő, pártsemleges hírszerzés és elhárítás fenntartása*”.³⁹ A második lépcsőfokot a kvázi különleges jogrendek vagy válságkezelési felhatalmazások jelenthetik, amelyek sok tekintetben hordozhatnak magukon különleges jogrendi jegyeket, így korlátozhatóvá válhatnak alapvető jogok vagy lehetőséget adnak operatívabb kormányzati fellépésre, de még mindig úgy, hogy a korlátozások és felhatalmazások nem érintik a csupán különleges jogrend idején derogálható alapvető jogokat. A harmadik lépcsőfokot az előszoba-tényállások jelentik – mint például a spanyol riadókészültség. Ez szűkebb terepben és intervallumban, de már valóban a különleges jogrendi szabályanyag megelőző alkalmazását teszi lehetővé. E rendszer *ultima ratio* típusú eszközparkja a különleges jogrend, esetünkben a szükségállapot, amely esetében rögzíteni szükséges, hogy a hibrid hadviselés összetett eszközparkja okán szükség-szerűen hatásában definiált tényállás megalkotását teszi szükségessé, amely nem tér ki az eszközpark meghatározására.

A fegyveres védelmi rendszer ágazatai egymáshoz való viszonyának az újrarendezése szintén szükséges. Ahogy azt Farkas Ádám több helyen⁴⁰ is hangsúlyozza, a fegyveres vé-

³⁹ Rác: i. m. 13.

⁴⁰ Bővebben lásd Farkas Ádám: Egy lehetséges séma Magyarország védelemszabályozási és védelmi alkotmányos szemléletének megújításához. In: Farkas Ádám (szerk.): Védelmi alkotmányosság az új típusú biztonsági kihívások erőterében. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2018, 171–192. <http://www.hadjog.hu/>

delmi ágazatok közötti kooperáció elengedhetlenül szükséges a totális biztonsági kihívások kezelése során. Mint az első fejezetből kitűnik, sokáig uralkodó szemlélet volt a haderő kül- és belbiztonsági alkalmazása, így az egyes tevékenységek definiálása, rendszerszintű átgondolása nem valósult meg. Amikor a harmadik generációs hadviseléshez igazodóan definiálni kezdték az egyes fegyveres védelmi ágazatokat (rendészet, nemzetbiztonság, honvédelem), akkor elsőként megteremtették a különálló ágazati joganyagot és feladatellátást. A negyedik generációs hadviselés viszont emellett szükségessé tette az ágazatok közötti információ- és feladatfelosztást is. Ehhez képest a hibrid hadviselés már azt várja el a fegyveres védelmi ágazat szereplőitől, hogy mind az információt, mind a feladatot megosszák, ehhez azonban szükséges a megfelelő jogszabályi környezet megalkotása, létrehozása és a klasszikus szerepektől elrugaszzkodó szemlélet kialakítása. A mai kisebb létszámú, de professzionális haderő, amely számos rendészeti jellegű missziót ismert meg és hajtott végre, képes például akár békeidőben is közreműködni a belügyi erők feladatai ellátásának támogatásában. Sőt – mint fentebb láthatóvá vált – eme képessége alapvetően elvárható a totális biztonsági kihívások korában.

ÖSSZEZGÉS

A negyedik generációs hadviselés egyes szegmensei korán megjelentek, a továbbfejlődő jogállami szabályozás pedig már szükségessé tette a belső rend fenntartásához szükséges karhatalmi típusú felhatalmazások szabályozását is. Ennek eredményeként a védelmi jogalkotás kibővült a szükségállapot-típusú szabályozással. Emellett a komplex vagy egyre inkább totálissá váló biztonsági kihívások egyre szélesebb körben igényelték a védelmi szabályozási rendszer újragondolását, kiterjesztését.

A lépcsőzetes felépítésű krízisek szükségessé tették olyan szabályok megalkotását is, amelyek a különleges jogrendek alkalmazását megelőzően adtak többletjogosultságot a katonai karakterű szervezeteknek⁴¹ egyfajta kvázi különleges jogrendi vagy előszoba-tényállások megalkotásával (lásd például spanyol riadókészültség). A hibrid hadviselésnek az orosz–ukrán konfliktusban vagy az „arab tavaszt” követően kibontakozó újfajta alkalmazása világossá tette, hogy a különleges jogrendi szabályozás klasszikus államközi konfliktusra létrehozott módozatai alkalmatlanok, a belrendi felhatalmazások pedig önmagukban – még előszoba-tényállások alkalmazása mellett is – nem feltétlenül alkalmasak a belbiztonsági kihívások leküzdésére.

Így a totális biztonság korában⁴² a jogalkotónak a védelmi szabályozás rendszerében ki kell alakítania egy békeidős felhatalmazási rendszert, amely a nemzetközi jogi derogációk

wp-content/uploads/2018/11/V%C3%A9delmi-alkotm%C3%A1nyoss%C3%A1g-az-%C3%BAj-t%C3%ADpus%C3%BA-biztons%C3%A1gi-kih%C3%ADv%C3%A1sok-er%C5%91ter%C3%A9ben.pdf; Farkas Ádám: Gondolatok az állam fegyveres védelmének lehetséges szabályozásfejlesztési irányairól. Honvédségi Szemle, 146. évf. 2018/4., 20–32. https://honvedelem.hu/files/files/111397/hsz_2018_4_beliv_020_032.pdf (Letöltések időpontja: 2020. 05. 13.); Farkas Ádám: Az állam fegyveres védelmének alapvonalai. Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Budapest, 2019.

⁴¹ Katonai karakterű szervek fogalmáról lásd bővebben Farkas Ádám: A katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás helye, szerepe, létjogosultsága az állam és társadalom rendszereiben. Hadtudomány, XXII. évf. 2012/elektronikus szám, 3–6. http://mhtt.hu/hadtudomany/2012/2012_elektronikus/2012_e_Farkas_Adam.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 05. 13.)

⁴² Bővebben lásd Farkas Ádám: A totalitás kora? A 21. század biztonsági környezetének és kihívásainak totalitása és a totális védelem gondolat kísérlete. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2018.

szabályok megsértése nélkül teszi lehetővé az ilyen konfliktusok kezdeti szintű feloldását. Szükséges ez annak ellenére is, hogy a harmadik generációs hadviselés időszakában megkezdődött a védelmi szabályozás komplexebb megfogalmazása, az ágazati szintű jogalkotás.

A negyedik generációs hadviselés emellett viszont igényli a védelmi ágazatok⁴³ – akár civil kormányzati, akár fegyveres ágazatok (a huntingtoni értelemben vett nemzetbiztonság) – közötti kordinációs, információ- és feladatfelosztásos, illetve feladat- és információ-megosztásos együttműködést.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Barber, Richard: *Hackers Profiled – Who are they and what are their motivations?* Computer Fraud&Security, No. 2, 2001.
- Bartkó Róbert: *Az irreguláris migráció elleni küzdelem eszközei a hazai büntetőjogban.* Gondolat Kiadó, Budapest, 2019.
- Bodin, Jean: *Az államról – Válogatás.* Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1987.
- Brantly, Aaron F. – Cal, Nerea M. – Winkelstein, Devlin P.: *Defending the Borderland – Ukrainian Military Experiences with IO, Cyber, and EW.* Army Cyber Institute at West Point, West Point, 2017.
- Dodge, Martin – Kitchin, Rob: *Mapping Cyberspace.* Routledge, London – New York, 2001.
- Dornfeld László: *Kiberterrorizmus – a jövő terrorizmusa?* In: Mezei Kitti (szerk.): *A bűnügyi tudományok és az informatika.* Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest–Pécs, 2019, 46–63. https://jog.tk.mta.hu/uploads/files/03_buntetojog_informatika_DORNFELDL.pdf
- Dornfeld László – Sántha Ferenc: *A terrorizmus és a terrorcselekmény mint nemzetközi bűncselekmény aktuális kérdései.* Jog – Állam – Politika, IX. évf. 2017/3., 69–106.
- Escobar, Arturo: *Welcome to Cyberia – Notes on the Anthropology of Cyberculture.* Current Anthropology, Volume 35, No. 3, 1994, 211–231.
- Farkas Ádám: *A fegyveres védelem mint állami alrendszer és annak szabályozási sajátosságai.* Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2018. <https://docplayer.hu/142808549-A-fegyveres-vedelem-mint-allami-alrendszer.html>
- Farkas Ádám: *A haderő feletti parlamentáris hatalommegosztás eredeti modellje (1867–1914).* Jogtörténeti Szemle, 2014/1., 44–50. <https://majt.elte.hu/media/b9/74/ff38101341be7c68d620486e147cd4bc5e5534158a40acc37416c23f8b3/MAJT-Jogtortenet-Szemle-201401.pdf>
- Farkas Ádám: *A [hon]védelmi alkotmány kialakulása a polgári Magyarországon 1867–1944.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 2019.
- Farkas Ádám: *A katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás helye, szerepe, létjogosultsága az állam és társadalom rendszereiben.* Hadtudomány, XXII. évf. 2012/elektronikus szám. http://mhht.eu/hadtudomany/2012/2012_elektronikus/2012_e_Farkas_Adam.pdf
- Farkas Ádám: *A totalitás kora? A 21. század biztonsági környezetének és kihívásainak totalitása és a totális védelem gondolat kísérlete.* Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2018.

⁴³ „...az állam fegyveres védelmi rendszere nem más, mint az állam legitim fizikai kényszer monopóliumának – mint absztrakciónak – az objektívalódása, rendszerszemléletű visszatükrözése, leírása, azaz a testet öltött védelmi funkcióösszesség, vagyis a huntingtoni nemzetbiztonsági politika magjának az államszervezetben való intézményesülése.” Farkas Ádám: *A fegyveres védelem mint állami alrendszer és annak szabályozási sajátosságai.* Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2018, 15. <https://docplayer.hu/142808549-A-fegyveres-vedelem-mint-allami-alrendszer.html> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 13.)

- Farkas Ádám: *Az állam fegyveres védelmének alapvonalai*. Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Budapest, 2019.
- Farkas Ádám: *Az állam védelmi kötelezettségeinek egyes kortárs aspektusai*. Jogelméleti Szemle, 2018/4., 53–70. http://jesz.ajk.elte.hu/2018_4.pdf
- Farkas Ádám: *Egy lehetséges séma Magyarország védelemszabályozási és védelmi alkotmányos szemléletének megújításához*. In: Farkas Ádám (szerk.): *Védelmi alkotmányosság az új típusú biztonsági kihívások erőterében*. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2018, 171–192. <http://www.hadjog.hu/wp-content/uploads/2018/11/V%C3%A9delmi-alkotm%C3%A1nyoss%C3%A1g-az-%C3%BAj-t%C3%ADpus%C3%BA-biztons%C3%A1gi-kih%C3%ADv%C3%A1sok-er%C5%91ter%C3%A9ben.pdf>
- Farkas Ádám: *Gondolatok az állam fegyveres védelmének lehetséges szabályozásfejlesztési irányáról*. Honvédségi Szemle, 146. évf. 2018/4., 20–32. https://honvedelem.hu/files/files/111397/hsz_2018_4_beliv_020_032.pdf
- Farkas Ádám: *Tévelygések fogságában? Tanulmányok az állam fegyveres védelmének egyes jogtani és államtani kérdéseiről, különös tekintettel Magyarország katonai védelmére*. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2016. <https://mek.oszk.hu/15900/15902/15902.pdf>
- Gál Mária: *Szükségállapot Kijevben?* Népszava, 2014. 01. 28. https://web0.nepszava.hu/1009146_szuksegallapot-kijevben
- Glavanits Judit – Király Péter Bálint: *A blockchain-technológia alkalmazásának jogi előkérdései: a fogalmi keretek pontosításának szükségessége*. Jog – Állam – Politika, X. évf. 2018/3., 173–183. http://real.mtak.hu/94109/1/glavanits-kiralyJAP2018_3megjelent.pdf
- Göcse István (szerk.): *Állam és katona*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. https://fejlesztisprogramok.uni-nke.hu/document/fejlesztisprogramok-uni-nke-hu/Allam_es_katona_web.pdf
- Hutchings, Alice: *A Qualitative Analysis of Online Offending and Victimization*. In: Karuppattan Jaishankar – Natti Ronel (eds.): *Global Criminology: Crime and Victimization in a Globalized Era*. CRC Press, London, 2013.
- Kelemen Roland: *Cyber Attacks and Cyber Intelligence in the System of Cyber Warfare*. In: Szabó Miklós (szerk.): *Doktoranduszok Fóruma. Állam- és Jogtudományi Kar szekciókiadványa*. Miskolci Egyetem, Miskolc, 2017, 117–122.
- Kiss Álmós Péter: *A hibrid hadviselés természetrajza*. Honvédségi Szemle, 147. évf. 2019/4., 17–37. https://honvedelem.hu/files/files/116701/hsz_2019_4_017_037_4557.pdf
- Kiss Álmós Péter: *Generációk a hadviselésben – a negyedik generáció*. Hadtudományi Szemle, 2009/2., 10–18. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00005/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2009_2_010-018.pdf
- Közös közlemény az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak – A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete, európai uniós válasz. Bevezetés, 2. bekezdés. 2016. 04. 06. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0018>
- Long, Larisa April: *Profiling Hackers*. Sans Institute Reading Room, 26. 01. 2012. <https://www.sans.org/reading-room/whitepapers/hackers/profiling-hackers-33864>
- Magyar Sándor – Simon László: *A terrorizmus és indirekt hadviselés az EU kiberterében*. Szakmai Szemle, XV. évf. 2017/4., 57–68. https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2017_4_szam.pdf
- Mezei Kitti: *A szervezett bűnözés az interneten*. In: Mezei Kitti (szerk.): *A bünygyi tudományok és az informatika*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest–Pécs, 2019, 125–147. http://real.mtak.hu/102317/1/07_buntetojog_informatika_MEZEIK.pdf
- Paczolay Péter: *Bevezetés a Carl Schmitt Politikai Teológia című köteté elé*. AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest, 1992.

- Pavelec, S. Michael: *Cyber Warfare in the Professional Military Education System*. In: Spinger, Paul J. (ed.): *Cyber Warfare*. ABC-CLIO, Santa Barbara–Denver–Oxford, 2015, 120–124.
- Pintér István: *A virtuális tér geopolitikája*. In: Pintér István (szerk.): *Műhelymunkák – A virtuális tér geopolitikája*. Geopolitikai Tanács Közhasznú Alapítvány, Budapest, 2016, 285–366. <http://mek.oszk.hu/16100/16182/16182.pdf>
- Pintér Róbert: *Úton az információs társadalom megismerése felé*. In: Pintér Róbert: *Az információs társadalom – Az elméletől a politikai gyakorlatig*. Gondolat – Új Mandátum, Budapest, 2007, 11–28. <http://mek.oszk.hu/05400/05433/05433.pdf>
- Pongrácz Alex: *Az állam gazdaságpolitikai szerepvállalásának változásai*. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 2017/3., 168–195. https://folyoiratok.uni-nke.hu/document/nkeszolgalta-to-uni-nke-hu/09_Pongracz_Alex_WEB-PPB_2017_3-10.pdf
- Rácz András: *A hibrid hadviselés és az ellene való védekezés lehetőségei*. *Seregszemle*, XIV. évf. 2016/2., 7–20. https://honvedelem.hu/files/files/59672/seregszemle_2016_02.pdf
- Resperger István: *A válságkezelés és a hibrid hadviselés*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.
- Simicskó István: *A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai*. *Hadtudományi Közlöny*, XXVII. évf. 2017/3–4., 3–16. http://real.mtak.hu/67458/1/Ht_201734_5_18_u.pdf
DOI: 10.17047/HADTUD.2017.27.3–4.3
- Simon Béla: *A kriptovaluták és a kapcsolódó rendészeti kihívások*. In: Mezei Kitti (szerk.): *A bűnügyi tudományok és az informatika*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest–Pécs, 2019, 169–186. http://real.mtak.hu/102316/1/A_bunugyi_tudomanyok_es_az_informatika.pdf
- Simon László: *A fokozódó terrorizmus Európában és annak hatása a katonai tömegrendezvények biztosítására*. *Szakmai Szemle*, XIII. évf. 2015/2., 145–162. https://www.knbsz.gov.hu/letoltes/szsz/2015_2_szam.pdf
- Simon László: *A titok speciális értelmezése az elmúlt 25 év kihívásainak, kockázatainak és fenyegetéseinek tükrében*. *Felderítő Szemle*, XV. évf. 2016/1., 67–87. <https://www.knbsz.gov.hu/letoltes/fsz/2016-1.pdf>
- Simon László: *Az információ mint fegyver?* *Szakmai Szemle*, XIV. évf. 2016/1., 34–60. https://www.knbsz.gov.hu/letoltes/szsz/2016_1_szam.pdf
- Simon László – Magyar Sándor: *A terrorizmus és indirekt hatása a kibertérben*. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 5. évf. 2017/3., 89–101. https://epa.oszk.hu/02500/02538/00020/pdf/EPA02538_nemzetbiztonsagi_szemle_2017_03_089-101.pdf
- Szükségállapot jöhet Ukrajnában a kiújuló harcok miatt. *Euronews*, 2016. 08. 19. <https://hu.euronews.com/2016/08/19/szuksegallapot-johet-ukrajnaban-a-kiujulo-harcok-miatt>
- Tóth Zoltán Balázs: *Az Iszlám Állam online térhódítása*. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 4. évf. 2016/4., 26–42. http://epa.oszk.hu/02500/02538/00016/pdf/EPA02538_nemzetbiztonsagi_szemle_2016_04_026-042.pdf
- Wales Summit Declaration – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales. 05. 09. 2014. http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/sede/dv/sede240914walessummit_/sede240914walessummit_en.pdf
- Weber, Max: *Állam, politika, tudomány*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970.
- Zhang, Xiong – Tsang, Alex – Yue, Wei T. – Chau, Michael: *The classification of hackers by knowledge exchange behaviors*. *Information Systems Frontiers*, Volume 17. No. 6, 2015, 1246–1247.